

Beschermwaardigheidstoetsing

“Gezicht op de abdij van Grottaferrata” van Caspar van Wittel

Beschermwaardigheidstoetsing

In dit rapport wordt verslag gedaan inzake een beschermwaardigheidstoetsing betreffende het object “Gezicht op de abdij van Grottaferrata” van Caspar van Wittel.

Commissie

Deze toetsing is uitgevoerd door de toetsingscommissie beschermwaardigheid (TCB). De TCB is ingesteld door de stichting Museumregister Nederland op grond van de LAMO en de Erfgoedwet.

De vaste bezetting van de TCB bestaat uit: voorzitter mw. mr. Els Swaab en prof. dr. Manfred Sellink, bijgestaan door ambtelijk secretaris mw. bc. Ellie Bruggeman. Voor deze toetsing is dhr. Manfred Sellink vervangen door mw. dr. Claire Baisier.

Per toetsing wordt de vaste bezetting van de TCB aangevuld met drie deskundigen ter zake van de specifieke eigenschappen van de objecten/(deel)collecties waarop de toetsing betrekking heeft. Eén van deze deskundigen kan door de opdrachtgever tot toetsing voorgedragen worden. De overige deskundigen worden voorgedragen door of via het TCB deskundigenteam. Voor deze toetsing zijn de volgende deskundigen voorgedragen en benoemd door het bestuur van de stichting Museumregister Nederland:

Op voordracht van de opdrachtgever tot toetsing (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed/ RCE):
Geen voordracht.

Op voordracht van het deskundigenteam van de TCB:

1. dhr. dr. Michiel Plomp
2. dhr. drs. Carel van Tuyll van Serooskerken
3. dhr. dr. Peter van der Coelen.

Aanleiding

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft de TCB verzocht om een beschermwaardigheidstoetsing uit te voeren m.b.t. de tekening “Gezicht op de abdij van Grottaferrata” van Caspar van Wittel in beheer van het Rijksmuseum in verband met een ingediende claim betreffende dit werk.

De claim wordt onderzocht door de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (Restitutiecommissie) die hierover advies zal uitbrengen aan de minister van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW).

Zitting

De TCB heeft de toetsing behandeld tijdens een zitting op dinsdag 27 juni 2017 in het Rijksmuseum te Amsterdam.

Ingediende stukken en ontvangen informatie

Ontvangen voorafgaand aan de zitting op 27 juni 2017:

- Bijlage 1: Kopie van “Gezicht op de abdij van Grottaferrata” van Caspar van Wittel, inclusief een toelichting op de herkomstgeschiedenis en een toelichting op de waarde van het werk voor het Rijksmuseum en het Nederlands Cultuurbezit.

Aanvullingen ontvangen tijdens/na de zitting op 27 juni 2017:

- Bezichtiging van de tekening in het depot op 27 juni 2017 inclusief toelichting door dhr. drs. Marijn Schapelhouman (senior conservator tekeningen Rijksmuseum) op de tekening in de context van andere werken van Caspar van Wittel.

Objectbeschrijving

Het object betreft een tekening van Caspar van Wittel (Caspar Adriaensz. van Wittel, alias Gaspare Vanvitelli, Gasparo degli Occhiali) met de titel "Gezicht op de abdij van Grottaferrata".

In bijlage 1 is een kopie van de tekening opgenomen en wordt de herkomst van het werk nader toegelicht.

De website van het Rijksmuseum geeft het volgende overzicht van gegevens m.b.t. de tekening: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-T-1975-52>.

- Objectgegevens

Identificatie	Titel(s)	Gezicht op de abdij van Grottaferrata
	Objecttype	tekening
	Objectnummer	RP-T-1975-52
Vervaardiging	Vervaardiger	tekenaar: Caspar van Wittel
	Datering	1663 - 1736
Materiaal en Techniek	Fysieke kenmerken	pen in bruin, penseel in grijs
	Materiaal	papier , inkt
	Techniek	pen / penseel
	Afmetingen	h 267 mm × b 411 mm
Onderwerp	Wat	<ul style="list-style-type: none">• stadsgezichten en landschappen met bouwsels van mensen• geographical names of countries, regions, mountains, rivers, etc. (ITALY) (ITALY)• abbey, monastery, convent - Roman Catholic church• names of cities and villages (with NAME)
	Waar	Grottaferrata
Verwerving en rechten	Verwerving	1975
	Copyright	Publiek domein
Documentatie		<ul style="list-style-type: none">• Hollandse en Vlaamse veduteschilders te Rome 1675-1725, Annie Zwollo, p. 154, afb. 190• 'Keuze uit de aanwinsten 1975 van het Rijksprentenkabinet', Bulletin van het Rijksmuseum 24 (1976), p. 156.• 'Keuze uit de aanwinsten', Bulletin van het Rijksmuseum 23 (1975), p. 238, afb. 14.

Referentiekader beschermwaardigheidstoetsing

Voor beschermwaardigheid van culturele objecten gelden in de zin van de Erfgoedwet en de LAMO 2016 de volgende criteria: namelijk dat het moet gaan om een cultuurogoed of verzameling van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis welke onvervangbaar en onmisbaar is voor het Nederlands cultuurbezit.

Onvervangbaar wordt in de LAMO gedefinieerd als *“er zijn geen gelijke of gelijksoortige voorwerpen in goede staat in het Nederlandse publieke domein aanwezig”*. Onmisbaar wordt in de LAMO gedefinieerd als *“het [een cultuurogoed of verzameling] heeft minimaal één van de volgende functies: symboolfunctie, schakelfunctie of ijkfunctie”*.

Hierbij wordt onder symboolfunctie verstaan *“de functie van een roerende zaak als duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen, die voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse (cultuur) geschiedenis van overtuigend belang zijn”*.

Een schakelfunctie houdt in *“de functie van een roerende zaak als wezenlijk element in een ontwikkeling, die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening van kunstgeschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is”*.

Onder ijkfunctie wordt verstaan *“de functie van een roerende zaak als wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst, geschiedenis of wetenschap”*.

Het algemene referentiekader in de zin van de Erfgoedwet en LAMO is het nationaal belang, maar het is ook mogelijk dat juist het regionale of lokale belang, of de betekenis van het object voor een bepaalde groepering zwaar weegt.

De TCB heeft voor haar waardering gebruik gemaakt van de criteria voor beschermwaardigheid uit de Erfgoedwet en de LAMO en van de criteria voor waardering van de methodiek ‘Op de Museale weegschaal’.

Waardering

Referentiekader

Het referentiekader voor de waardering van het “Gezicht op de abdij van Grottaferrata” van Caspar van Wittel is nationaal (Nederland).

Kenmerken

Toestand:

De conditie van de tekening is goed tot zeer goed.

Ensemble:

Er is geen sprake van een ensemble.

Herkomst:

De tekening werd eerder toegeschreven aan Jan Frans van Bloemen. Voorafgaand aan de aankoop door het Rijksmuseum in 1975 was al bekend dat het een werk van Casper van Wittel betrof. De tekening is niet voorzien van een signatuur en er is geen exacte datering bekend. De eigendomsgeschiedenis wordt toegelicht in bijlage 1 met als oudste vermelding: “collectie Otto Mündler (1811-70), Paris”, op grond van een inscriptie op de achterzijde van de tekening.

Zeldzaamheid:

Er is een beperkt aantal werken van Caspar van Wittel opgenomen in Nederlandse publieke (en private) collecties. Voor zover bekend zijn er geen andere werken van Caspar van Wittel waarop de abdij van Grottaferrata vanuit deze hoek, op een zo informele en ongebruikelijke wijze is weergegeven.

Cultuurhistorisch

De cultuurhistorische betekenis van Caspar van Wittel als één van de grondleggers van de Italiaanse vedute schilderkunst (gedetailleerde en topografisch exacte 18de-eeuwse stadsgezichten en andere vergezichten), acht de TCB groot. Binnen het oeuvre van Caspar van Wittel beschouwt zij de tekening als superieur, onder meer vanwege de originele compositie, de beperkte wassing en de informaliteit die de tekening uitstraalt. De tekening is echter niet representatief voor het werk van Caspar van Wittel als vedute schilder. De TCB acht de tekening ook niet uitzonderlijk ten opzichte van tijdgenoten van Caspar van Wittel.

Sociaal-Maatschappelijk

Er zijn de TCB geen aspecten van de tekening bekend die een bijzondere betekenis voor bepaalde groepen of gemeenschappen inhouden. Het aspect 'beleving' is niet onderzocht.

Gebruik

De tekening bevond zich op het moment van toetsing in het depot van het Rijksmuseum. Sinds opname in een aanwinsttentoonstelling in 1977 is het werk voor zover bekend niet meer tentoongesteld. Informatie inzake het werk is beschikbaar via de website van het Rijksmuseum.

LAMO

Symboolfunctie

De tekening speelt geen rol in de herinnering aan personen of gebeurtenissen, die voor het begrip en appreciatie van de Nederlandse (cultuur) geschiedenis van overtuigend belang zijn, omdat de tekening een atypisch werk is van Caspar van Wittel als vedute schilder.

Schakelfunctie

Casper van Wittel zelf vormt als belangrijke grondlegger van de Venetiaanse vedute een schakel tussen de 17de-eeuwse Nederlandse en de 18de-eeuwse Italiaanse schilderkunst, maar deze specifieke tekening is geen sprekend voorbeeld van een veduta. Ook is de tekening geen voorbeeld/ startpunt van een essentiële fase/ omwenteling in het oeuvre van Caspar van Wittel.

IJkfunctie

De tekening vormt geen wezenlijke bijdrage voor het onderzoek of de kennis van andere belangrijke voorwerpen van kunst, geschiedenis of wetenschap; de tekening is geen unicum/ holotype/ paratype of prototype.

Conclusie

De TCB acht het "Gezicht op de abdij van Grottaferrata" een topstuk van Caspar van Wittel. Het is een uitzonderlijk en visueel zeer aantrekkelijk werk, doch niet representatief voor het oeuvre van Caspar van Wittel als belangrijke grondlegger van de Venetiaanse vedute, waar hij beroemd om geworden is.

Een sprekend voorbeeld van Caspar van Wittel als vedute schilder zou de TCB als onvervangbaar en onmisbaar voor het Nederlands cultuurbezit kunnen bestempelen. Deze tekening beschouwt de TCB echter niet als onmisbaar voor het Nederlandse cultuurbezit. Zij onderschrijft wel de uitzonderlijkheid en visuele aantrekkelijkheid van de tekening en zal het als een groot verlies beschouwen als dit object uit het publieke domein zou verdwijnen.